

Pratur (*Bos primigenius*) v české krajině. Petr Modlitba, olej, 2016.

Pratuři z Mariánských Lázní

Jaromír Bartoš, Městské muzeum a galerie Mariánské Lázně

Sbírkové předměty v muzeích někdy čekají dlouhá léta na své znovuobjevení a potřebují k novému bádání vnější impuls. Jedním z těchto případů je i soubor kostí, který byl v expozici našeho muzea částečně vystaven desítky let s lakonickým popisem: „*Kosti zvířat uhynulých v Mariině prameni.*“ Do září letošního roku se nikdo nezajímal o to, z jakých zvířat kosti vlastně pochází. Vypadaly jako kosti z krav, které mohli pást rolníci z Úšovic na loukách u Mariina pramene. Ten před stavbou lázní býval větším bublajícím rašeliništěm na okraji lesa. Kráva se mohla sedláčkům zaťoutat a svůj život skončit právě v něm.

V září tohoto roku ovšem navštívil muzeum postarší pán, který průvodkyním nadšeně sdělil, že ony kosti nejsou obyčejné, ale jsou z nosorožce srstnatého a ihned nás zahrnul odbornými latinskými názvy. Stejně nám určil i všechny ostatní, které vystavené nebyly.

Probudil v nás nové badatelské nadšení. Dokázat, že prvním, kdo si v Mariánských Lázních léčil své bolavé končetiny, nebyl voják, vracející se z fronty, ale nosorožec srstnatý, by bylo opravdu něco!

Pátrání začalo tím, pokusit se zjistit, jak se k nám vůbec soubor dostal. Kdo a kde ho našel? Do našich sbírek se část kostí dostala jako dar od tehdejších Československých státních lázní 15. června roku 1961 v celkovém počtu 10 kusů (2 ks paroží, 3 ks obratlů a 5 ks kostí končetin). Tyto kosti na sobě mají stará čísla z neznámé sbírky a jsou tmavší a více mineralizované, než druhá část souboru. Byly zařazeny do tehdejšího přírodovědného oddělení, které bohužel nemělo několik desetiletí žádného odborného pracovníka a je velkým štěstím, že se během té doby ztratil pouze jeden kus paroží. Podle popisu z roku předání to vypadalo, že se kosti objevily během

Interiér Mariina pramene s vitrínami ve 30. letech minulého století. Sběrka Městské muzeum Mariánské Lázně, inv. SP-2969.

prací na novém jímání Mariina pramene v letech 1929–1931. Tehdy byla odkryta vrstva rašeliny v místech vývěrů na ploše zhruba 11 x 24 metrů a do hloubky až 4,5–7,5 metru. Bohužel se mi o tomto nálezu nepodařilo dohledat žádný písemný záznam ani v místních novinách, ani v odborné literatuře. Velké kosti při odkryvu musely vzbudit pozornost a byly od třicátých let minulého století vystaveny v pavilonu Mariina pramene. Zde mohli návštěvníci obdivovat vitríny se zajímavými nálezy včetně keramiky, jak je vidět na doprovodné historické fotografii. Bádání by tímto konstatováním pravděpodobně i skončilo, nebýt toho, že na mne při rešerších k článku do Arniky o historii Kladské vyskočila zpráva z místních novin z 16. listopadu roku 1873: „Zajímavý nález. Na začátku tohoto měsíce se na novém rašeliništi, v hloubce tří metrů, našlo srnčí paroží a kolenní kosti, které jistě patří přežvýkavci. Síla kostí ukazuje na velké zvíře, které se dnes jen tak nevidí. Kosti jsou tmavé,

skoro černé, těžké a tvrdé. Prostor po morku je vyplněn rašelinou s pískem. Správné určení, stejně tak stáří zůstává předmětem dalšího vědeckého bádání. Nyní je tento podivuhodný nález v držení Norberta Lechera ve starých (dnes Centrálních) lázních.“ Takto přesně vypadají přece ty naše! Mohu tedy optimisticky tvrdit, že tmavší, mineralizované kosti a paroží pochází z Mariina pramene, ale z vytěženého rašeliniště u Balbínova pramene. Tomu by odpovídala i mineralizace kostí, neboť Balbínův pramen obsahuje nepoměrně více minerálů, než voda v rašeliništi Mariina pramene, která byla pouze vodou povrchovou, kterou procházely bubliny volného oxidu uhličitého. Celý soubor obsahuje nejen těchto 9 tmavých, ale celkových 16 kusů. Kosti z druhé části souboru jsou daleko lehčí a světlejší, což by mohlo nasvědčovat tomu, že právě tyto kosti pochází z Mariina pramene. Byly uloženy volně v bedně bez dokumentace a bohužel se k nim prozatím nepodařilo dohledat opravdu vůbec žádná informace. Na některých kostech se nalézají nálepky s čísly, ze kterých opět nelze nic odvodit.

Přirazení kostí k nosorožci srstnatému se mi nezdálo vzhledem k tomu, že toto chladnomilné zvíře žilo v období svrchního pleistocénu (130 000 až 8 000 let př. n. l.), kdy s vymíráním nosorožčí rašeliniště a slatiniště teprve začínala vznikat. Jak rašeliniště u Mariina pramene, tak i u Balbínova, jsou vytěžená a bylo by velice obtížné určit jejich stáří. Paralelu nabízí blízké slatiniště v Číhaně vzniklé na vývěrech minerálních vod. Na základě pylové analýzy byl stanoven jeho hlavní vývoj v holocénu, a to od pozdního glaciálu (Alleröd 13 000 let př. n. l.) až do Atlantiku (4 000 let př. n. l.). Pokud kosti nepatřily nosorožci, tak komu?

Ke správnému určení druhu zvířete, ze kterého kosti pochází, jsem oslovil pracovníci Ústavu Anthropos Moravského zemského muzea, paní Mgr. Martinu Roblíčkovou, Ph. D., které bych chtěl velice poděkovat za vstřícnost při spolupráci. Také ona konstatovala jejich dvojí původ a kosterní soubory určila jako kosti vyhynulého pratura a neurčeného druhu koně se spíše mohutnější kostrou. Bohužel nevíme, kolik kostí se při těžbě rašeliny

Porovnání dvou levých pažních kostí pratura, nahoře tmavá mineralizovaná kost, dole kost lehká světlá. Sběrka Městské muzeum a galerie Mariánské Lázně.

v okolí Mariánských Lázní našlo. Je možné, že nálezy kostí byly častější a končily jako nepotřebný odpad. Možná daly vzniknout i příběhům o utonulých koňských spřeženích u vývěřů minerálních pramenů a poodhalují původ jejich názvů. Tyto příběhy byly zaznamenány u Chotěnovské kyselky i Vlčích pramenů.

Jak staré kosti jsou a kdy se v Mariánských Lázních proháněli naši praturí? Zatím nevíme. Bylo by vhodné určit jejich stáří metodou radiokarbonového datování. Na závěr mi nezbyvá nic jiného, než opakovat závěr zprávy z roku 1873: „*Správné určení, stejně tak stáří zůstává předmětem dalšího vědeckého bádání...*“ a věřit na šťastnou náhodu, která posune informace o našich praturech zase o kus dále. ■

Seznam kostí považovaných za nálezy z Mariína pramene s uvedením evidenčních čísel ve sbírce Městského muzea a galerie Mariánské Lázně:

- pratur (*Bos primigenius*): hrudní obratel (PAL-1), krční obratel (PAL-2), 2. krční obratel – čepovec (PAL-3), pažní kost levá (PAL-5), zápřstní kost levá (PAL-7), holenní kost (PAL-8), pažní kost levá (PAL-9);
- pratur/tur (*Bos primigenius/taurus*): stehenní kost levá (PAL-10);
- jelen (*Cervus*): paroh (PAL-4);
- kůň (*Equus*): lopatka pravá (PAL-11), stehenní kost pravá (PAL-12), vřetenní kost pravá (PAL-13), pažní kost levá (PAL-14), krční obratel (PAL-15), 7. krční obratel (PAL-16); (PAL-6) neurčeno.

Literatura:

Dostál D., Konvička M., Čížek L., Šálek M., Robovský J., Hořčíčková E., Jirků M. (2014): Divoký kůň (*Equus ferus*) a pratur (*Bos primigenius*): klíčové druhy pro formování české krajiny. – Česká krajina o. p. s., Kutná Hora, 125 pp.

Švarcová M. G. (2012): Postglaciální historie lokálních fenoménů horské vegetace západních Čech. – Ms., 81 pp. [Dipl. práce, depon in: PfF UK, Praha].

Wochenblatt für Marienbad und Umgebung. Marienbad: E. A. Götz, 1873. I. Jahrgang, Nr. 28 s. 213.